

KORAN LEZEN OVER 'ADAM EN IBLIES'

***basis-materiaal
voor een Koran-kring***

**Contactgroep Islam
van de
Raad van Kerken in Nederland**

Kon. Wilhelminalaan 5
3818 HN Amersfoort
[t] 033 4633844
[e] rvk@raadvankerken.nl
[w] www.raadvankerken.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	blz.	3
I Waarom zou ik een Koran-kring starten	blz.	4
II Methode	blz.	5
a. evaluatie-vragen	blz.	5
III Inleiding op de Koran	blz.	6
a. Bijbel en Koran	blz.	6
b. vertalingen van de Koran	blz.	7
c. chronologie en contextualiteit	blz.	7
d. herhalingen in de Koran	blz.	8
e. islamitische begrippen	blz.	8
IV Teksten uit de Koran over ‘Adam en Iblies’	blz.	12
V Woordverklaringen Koranteksten ‘Adam en Iblies’	blz.	15
VI Koran lezen over ‘Adam en Iblies’	blz.	16
a. kanttekeningen bij de Koranteksten	blz.	16
b. enkele opmerkingen over het beeld van Iblies in de latere moslimse traditie	blz.	17
c. het probleem van het kwaad	blz.	19
d. Eva en hadith	blz.	20
e. djinn	blz.	20
f. gesprekspunten bij deze Koranteksten	blz.	20
VII Materialen bij de exegese van ‘Adam en Iblies’	blz.	20
VIII Literatuurlijst	blz.	23
IX Bijlagen	bijgevoegd	
- <i>Franciscus en de Islam</i> van J. Hoeberichts, blz. 74		
- <i>Judaism and the Koran</i> van Abraham I. Katsh		
- <i>Tenachon Tora</i>		
- <i>Midrash Rabbah</i> , Genesis deel 1; blz. 134,135		
- <i>Rashie’s Pentateuch Commentaar</i> ; blz. 16,17		
- <i>Lucifer</i> van Vondel (405-465 en 1758-182)		

Inleiding

Gedurende een aantal jaren heeft drs. Harry Mintjes* in zijn woonplaats Amersfoort een Koran-kring geleid. Met een groep gemeenteleden las hij Koranteksten rondom wisselende thema's. Op deze wijze kregen de deelnemers (enig) zicht op de inhoud van de Koran en op wat 'geloven' voor een moslim betekent. Het gezamenlijk lezen van de teksten bracht het gesprek ook op over verschillen en overeenkomsten tussen Bijbel en Koran, en was aanleiding om – op basis van het thema- het inhoudelijke gesprek met elkaar aan te gaan. Wat levert deze kennismaking met de Koran op aan vragen en mogelijke antwoorden met het oog op mijn eigen geloven en leven als christen? Wat betekent het voor de ontmoeting met moslims?

Het lijkt ons heel zinvol, dat dit materiaal breder wordt gebruikt, en gemeente- en parochieleden ook elders via deze weg kennis kunnen nemen van de Koran. Maar hoe kan dat op een verantwoorde manier? Hoe kun je als betrokken, maar niet specifiek deskundige predikant of pasto(o)r op verantwoorde wijze een Koran-kring leiden? We hopen dat het hier aangeboden materiaal voldoende basis biedt voor pastores de stap te zetten om hun gemeenteleden een Koran-kring aan te bieden. Daartoe is het materiaal dat Harry Mintjes indertijd opstelde over het thema "Adam en Iblies" (zie hoofdstuk VI) uitgebreid met een aantal inleidende hoofdstukken, woordverklaringen, methodische opmerkingen etc. Dit in nauwe samenspraak met een kleine groep van predikanten die belangstelling toonden voor dergelijk gespreksmateriaal.

Ds. Jan Roelof Nienhuis, de wijkpredikant die aan deze kringen in Amersfoort deelnam, leverde voor de nu voorliggende opzet 'materiaal voor de exegetische' (zie hoofdstuk VII). Van zijn hand zijn ook de 'Meditaties bij de Namen van Allah', die u kunt vinden onder www.pkn.nl/moslims, ga naar 'Bijbel en Koran'.

Dit materiaal is in ontwikkeling. Wilt u als predikant, na het gebruik ervan uw ervaringen met ons delen?! We kunnen daar zeker ons voordeel mee doen voor dit en eventueel ander te ontwikkelen materiaal voor een Koran-kring. U vindt een aantal evaluatieve vragen in hoofdstuk II a. We stellen uw reacties bijzonder op prijs!

Het materiaal is ontwikkeld onder verantwoordelijkheid van de Contactgroep Islam van de Raad van Kerken. U kunt uw opmerkingen, vragen en suggesties sturen naar ds. Wim van Dommelen, e-mail w.van.dommelen@pkn.nl.

** drs. Harry Mintjes is voorzitter van de Contactgroep Islam; hij was o.m. verbonden aan het Christian Study Center in Rawalpindi (Pakistan) en als docent Islam aan de Theol. Univ. Kampen)*

I Waarom zou ik in de gemeente een Koran-kring starten?

Motivaties om bezig te zijn met de Koran

Waarom zou ik in de gemeente een Koran-kring starten?

Het gaat dan niet alleen om de motivatie van de gemeenteleden, maar ook om die van de predikant/kringleider. Wat vind ik belangrijk om te delen met mijn gemeenteleden? Veel van wat een predikant beweegt om zich bezig te houden met de ontmoeting met moslims/de Koran, kan ook op gemeenteleden worden toegepast. Al gaat het om verschillende rollen.

Een praktische reden: de Koran is belangrijk in het leven van moslims. En moslims/de islam kom je in het dagelijks leven –en anders wel in de krant of op de t.v.- dagelijks tegen. In hoeverre spelen vooroordelen bij anderen en bij onszelf een rol? Wat voor soorten weerstanden leven er? Bepaalde Koran-teksten worden zo door militante groepen uitgelegd, dat dit de vraag oproept: Wat is de Koran voor een boek?!

Een theologische reden: na de Tweede Wereldoorlog werden we ons bewust van onze relatie tot de Joden. Mensen gingen cursussen volgen in het kader van 'het joodse leerhuis'. Als je die belangstelling uitbreidt naar de Islam, ontdek je dat er veel en grote overeenkomsten zijn tussen Tenach en Koran. Laat je verrassen. Zo kun je jezelf en de deelnemers steeds motiveren. Niet alleen het joodse leerhuis is interessant, in de Koranuitleg kun je het nodige vinden, dat de moeite waard is. (Zie naast het materiaal onder VI, ook de 'trialogische' meditaties over de Namen van Allah op www.pkn.nl/moslims, onder 'Bijbel en Koran'). Deze meditaties kunnen –tussen haakjes- uitstekend dienen voor de opening van de bijeenkomsten.

De vraag naar eigen identiteit/herbronning: door teksten uit Koran en Bijbel te nemen, kom je voor de vraag te staan naar je eigen identiteit. Vanwege die vraag komen mensen misschien juist naar zo'n kring. Je kunt het presenteren als 'herbronning'. Dat kan een belangrijke motivatie voor mensen zijn om mee te doen. Ook de biografie is vaak een goede invalshoek: denk aan het leven van Mohammed. Dat spreekt de mensen aan.

Er is vaak nauwelijks kennis meer (ook niet van de eigen bijbelverhalen). Wat heeft men dan op een Koran-kring te zoeken? Mensen hunkeren naar 'goede boodschap'. Dus...kan het belangrijk zijn daarbij in te steken bij het werven van deelnemers.

Angst: is angst een goede motivatie(*pastorale reden*) om met vragen rond moslims, islam en Koran bezig te zijn? Angst voor de islam is een motivatie die niet goed uitwerkt. Het is belangrijk in te steken bij andere motivaties.

Angst moet bespreekbaar worden gemaakt, maar dat is iets anders dan dat deze als motivatie kan fungeren om met deze vragen bezig te zijn. Een negatieve insteek heeft het risico in zich dat er geen ruimte is voor een leerproces en voor het jezelf voorhouden van een spiegel.

Het is belangrijk bij het werven van deelnemers voor een Koran-kring duidelijk te zijn over de doelstelling en over het uitgangspunt dat er respect is voor 'de ander'.

Wat kan ik tegenkomen, ook aan weerstand e.d.? Elke bijeenkomst speelt op de achtergrond daarom opnieuw de vraag mee: waarom deden we dit ook alweer? Door de *doelstelling* van de kring te verwoorden kunnen verwachtingen en/of vragen van deelnemers en doelstelling op elkaar worden afgestemd. Waarom wil ik dit als predikant? Waarom vind ik dit voor gemeenteleden van belang?

II Methode

De kring wordt aangekondigd via het eigen kerkblad. Het gaat in principe om de eigen (christelijke) achterban, die door deze bijeenkomsten kan kennismaken met de Koran. Er wordt van uitgegaan dat de predikant de deelnemers kent. Via het kerkblad en persoonlijke contacten kunnen deelnemers worden geworven.

Wat is een goede start voor een serie bijeenkomsten van een Koran-kring? Een *kennismakingsronde* aan het begin van de eerste bijeenkomst kan worden benut om te ontdekken wat de verwachtingen zijn van de deelnemers en waar de vragen en eventuele aarzelingen liggen.

Het gaat om een Koran-kring: het samen (thematisch) lezen van fragmenten uit de Koran. Dat staat voorop. Tegelijk zullen -waar mogelijk en nodig- 'angst', 'inleidingsvragen over de Koran' en 'motivatie' aan de orde moeten worden gesteld op een geëigend moment. Misschien zelfs 'bij herhaling', vanuit verschillende invalshoeken. Het is aan de gespreksleider om daar attent op te zijn.

Het gaat om twee of drie bijeenkomsten. De Koran-teksten worden gelezen en toegelicht. In het materiaal wordt daarnaast een aantal gesprekspunten geopperd met het oog op deze teksten. Aan het eind van de eerste avond wordt samengevat, wat besproken is; geïnventariseerd worden de vragen, die zijn blijven liggen. De tweede avond is dat de inzet.

Er kan voor worden gekozen de Koran-teksten en eventueel ander materiaal tevoren aan de deelnemers uit te delen.

Een korte evaluatie aan het eind van de laatste bijeenkomst biedt de nodige leermomenten.

Over de ervaringen van de gespreksleider en ideeën over opzet en gebruik van materiaal voor een Koran-kring worden we graag geïnformeerd.

a. Evaluatie-vragen

Graag worden we deelgenoot gemaakt van uw bevindingen.

Het gaat hier om 'richtvragen':

1. Hoeveel avonden hebt u gegeven en wat was de globale inhoud/indeling?
2. Wat waren de ervaringen van uw deelnemers?

3. Wat zijn uw bevindingen (wellicht 'per onderdeel') ?
4. In hoeverre was het materiaal behulpzaam? Wat mist u? Wat kan worden verbeterd?
5. Welke vragen, suggesties of opmerkingen wilt u verder nog kwijt?

III Inleiding op de Koran

a. *Bijbel en Koran*

Mensen van het Boek

Christenen lezen en bestuderen de Bijbel als een boek, dat hun geloof en leven inspireert. Moslims kennen delen van de Koran uit het hoofd. Zij zeggen die op bij hun gebeden en bij allerlei gebeurtenissen in hun leven. Eerbied voor het heilige boek speelt bij beide groepen een gewichtige rol. Christenen en moslims zou men daarom 'mensen van het Boek' kunnen noemen. De Koran bedoelt met deze benaming vooral joden en christenen.

De Koran is een boek in het Arabisch. Alle vertalingen ervan zijn voor moslims slechts benaderingen van de eeuwige woorden van God. Zijn woorden werden in een oorspronkelijk Boek in de hemel bewaard. Gedurende 23 jaar ontving de profeet Mohammed, via de engel Djibriel (Gabriël), openbaringen uit dit Boek. Later zijn die samengebundeld in de Koran.

Bijbelse verhalen in de Koran

De Koran bevat een aantal verhalen die ook in de Bijbel voorkomen. Bijvoorbeeld over de schepping en de zondvloed; over Abraham, die uit zijn land wegtrekt en zijn zoon (naar de gangbare moslimse uitleg niet Izaäk maar Ismaël) moet offeren; over Jozef en Mozes, Salomo en anderen. De wonderlijke geboorte van Jezus wordt uitvoerig verteld. Hij is een groot profeet, een gezant van God. Aan hem is de openbaring –in de vorm van het Indjiel of Evangelie– voor zijn volgelingen gegeven. Hij wordt ook Messias genoemd. De bijbelse boodschap over zijn lijden, sterven en opstanding treffen we in de Koran niet aan.

Nadere kennismaking met de Koran

Het is niet gemakkelijk voor het eerst de Bijbel te lezen. Evenmin is het eenvoudig om de Koran te verstaan. De Koran geeft in 114 hoofdstukken (soera's) de boodschappen weer die de profeet Mohammed aan zijn volk moest doorgeven. De eerste soera heet al-Fatiha ('de opening'). Zij wordt vergeleken met het Onze Vader uit de Bijbel. De tekst ervan luidt:

11 In de naam van God, de erbarmen, de barmhartige. **2** Lof zij God, de Heer van de wereldebewoners, **3** de erbarmen, de barmhartige, **4** de heerser op de oordeelsdag. **5** U dienen wij en U vragen wij om hulp. **6** Leid ons op de juiste weg, **7** de weg van hen aan wie U genade geschonken hebt, op wie geen toorn rust en die niet dwalen.

Alle soera's, behalve de negende, beginnen met de aanroeping: 'In de naam van God, de Erbarmen, de Barmhartige'. De oudste en kortste soera's staan achterin. Zij roepen op de ene God te dienen en zijn profeet te volgen.

Bekend is de soera van de Toewijding (al-Ichlaas 112):

112 In de naam van God, de erbarmers, de barmhartige. **1** Zeg: "Hij is God als enige, **2** God de bestendige. **3** Hij heeft niet verwekt en is niet verwekt **4** en niet één is er aan Hem gelijkwaardig."

De latere en langere soera's staan voorin. Zij geven aanwijzingen voor het leven van de moslims gemeenschap en vermelden verhalen over de profeten.

De waarde van de Koran voor moslims

De openbaring van God zoals vastgelegd in de Koran is voor moslims uniek. God heeft, volgens hen, dezelfde openbaring ook eerder in de Torah en in het Evangelie gegeven. Maar de Koran drukt zijn definitieve zegel op alle voorafgaande openbaringen. Veel moslims vinden dat de joden en christenen de aan hen gegeven openbaringen niet zuiver hebben bewaard. Ook zouden christenen de boodschap van Jezus verkeerd uitleggen. Moslims vinden de Koran de volmaakte openbaring van God. Zij zien de Bijbel meer als een soort overlevering van tradities, vergelijkbaar met de overleveringen over het doen en laten van de profeet Mohammed.

b. vertalingen van de Koran

-*de Koran*, vertaling van Fred Leemhuis, uitg. Unieboek, 2007; ISBN 90 2694438 1 (gebonden) of 90 269 4078 5 (paperback)

Leemhuis heeft gepoogd een vertaling te maken, die aansluit bij het orthodoxe denken van moslims, ook al zou hij het zelf misschien liever anders vertalen. Hij volgt de interpretatie in de moslim-traditie.

-*de Koran*, in de vertaling van J.H. Kramers, uitgave als Rainbow Pocketboek nr. 795 (oktober 2005). Deze vertaling bevat ook een brede inleiding en een notenregister. Het gaat om een ideolecte vertaling.

c. chronologie en contextualiteit

Mekka-Medina-Mekka

Voor een goed begrip van de Koranteksten is het belangrijk te weten, in welke periode Mohammed deze openbaring ontving (in Mekka of Medina). In de vertalingen staat dat aan het begin van de hoofdstukken aangegeven.

Afgezien van enkelen uit Mohammeds naaste omgeving, schonk men oorspronkelijk nauwelijks aandacht aan hem in Mekka. De onverschilligheid sloeg om in onbehagen en vijandschap, toen hij de Mekkaanse goden bleef aanvallen en telkens onheil voorspelde voor wie in hem een leugenaar zag. De Mekkanen voelden zich ook in hun commercieel bestaan bedreigd.

De tegenstellingen spitsten zich steeds meer toe, en na het overlijden van zijn beschermer (oom Abu Talib) en zijn vrouw Chadidja, werd een langer verblijf in Mekka voor Mohammed vrijwel onmogelijk. In 622 vestigt Mohammed zich met een aantal volgelingen ('*uitgewekenen*') in Medina. De mensen, die hem welwillend opnamen kregen de eretitel van '*helpers*'.

Daarmee begon voor de Islam een geheel nieuwe periode. Meer dan in Mekka kon de Islam zich in Medina in volle vrijheid uiten, al waren ook hier mensen die

niet zonder meer het leiderschap van Mohammed duldden. Vaak lieten ze hun houding afhangen van de omstandigheden. Zij zijn de *huichelaars*, over wie over wie in verschillende in Mekka geopenbaarde Koranverzen gehandeld wordt. Belangrijker nog was de confrontatie met de Joden in Medina. Zij wilden, ondanks aanvankelijke concessies van Mohammed, niets van hem weten. Voor zijn gebrekkige kennis van de Thora en de joodse traditie hadden ze slechts minachting. Uit deze tijd stamt dan ook de beschuldiging richting Joden (en ook christenen) dat zij schriftvervalsers waren. Deze tegenstelling gaf aanleiding tot bloedige conflicten, waaruit de jonge Islam zegevierend tevoorschijn trad. Was deze strijd meer een strijd naar binnen ter consolidering van het eerste begin van de Moslimse staat in Medina, naar buiten trad Mohammed na zijn komst daar op met een zeer bepaald doel voor ogen: de verovering van Mekka, om zo in het bezit te komen van de heilige plaatsen, onmisbaar voor de islamitische eredienst. Mekka werd uiteindelijk in 630 definitief veroverd na veel gevechten met Mekkanen. Spoedig daarna begaf Mohammed zich weer naar Medina, waarna hij in 632 naar Mekka kwam voor de pelgrimstocht, die bekend staat als de *hadj van het afscheid*. Hij overleed in datzelfde jaar.

d. herhalingen in de Koran

Wie de Koran leest, wordt al snel getroffen door de vele herhalingen. Waarom komt (bijvoorbeeld) de schepping van de mens zo vaak voor in de Koran?

Het gaat nooit in het luchtledige ineens over Adam en Iblies; er is altijd een aanleiding. De verhalen zijn nooit compleet. Het gaat veelal om verwijzingen. Uitzondering is het Jozef-verhaal (Soera 12). Ook: het is altijd verkondiging. Het heeft altijd weer een spits, waarom het opnieuw ter sprake komt.

Die herhalingen kennen wij ook: denk aan Deuteronomium, Koningen en Kronieken, vier Evangeliën.

Wat voor de Bijbel geldt, geldt ook voor de Koran: per vers lezen is pervers lezen. Een tekst staat altijd in een bepaalde context.

e. islamitische begrippen

Onder dit kopje worden alfabetisch een aantal bekende begrippen uit de Koran / Islam nader geduid.

Zie bijvoorbeeld: www.islamitischebegrippen.nl.

Koran

De Koran is het heilige boek van de moslims. Volgens de islamitische traditie zijn de woorden in de Arabische taal 'neergezonden' aan Mohammed, die de islam (her)introduceerde op bevel van God (Arabisch: Allah). Koran betekent oplezing, voordracht. Een vertaling wordt door veel moslims niet als authentiek gezien, omdat vertalen automatisch interpreteren betekent. Iedere vertaling is dus 'slechts' een interpretatie. Vertalingen kunnen, door de rijkdom van de Arabische taal, op essentiële punten grote verschillen laten zien.

Hadith

De ahadith, meervoud van hadith ('dat wat verteld wordt') zijn de islamitische overleveringen over het doen en laten en de uitspraken van de profeet Mohammed. Via deze overleveringen kent men de soenna, de manier van de profeet. Voor de overgrote meerderheid van de moslims vormen de ahadith een aanvulling op de koran, maar er zijn er ook die de ahadith als onbetrouwbaar verwerpen.

De ahadith zijn opgenomen in talloze verzamelingen, waarvan er in de soennitische islam zes als betrouwbaar worden aangemerkt. Deze zijn rond 800-850 opgetekend. De auteurs zijn: Al-Boechârie, Muslim, Abôe Dâwoed, Tirmidzi, An-Nasâ'ie en Ibn Mâdja. Toch bestonden er al voor die tijd ahadithverzamelingen, al waren deze minder systematisch van opzet en voldeden ze niet aan de strenge selectiecriteria die vooral Al-Boechârie en Muslim formuleerden. In de loop der tijd waren er namelijk veel verhalen over Mohammed verzonden, omdat het een verhaal kracht kon bijzetten als men beweerde dat Mohammed het ook had gezegd.

De meest bekendste hadithverzamelingen zijn die van Al-Boechârie en Muslim. Als een hadith in zowel de verzameling van Al-Boechârie als die van Muslim voorkomt, gaan moslims ervan uit dat het een authentiek verhaal betreft. Een belangrijke voorwaarde voor een authentieke hadith is dat er een volledige keten is van overlevertaars die elkaar gekend en ontmoet kunnen hebben. Degene die de hadith vertelt, moet dus al zijn bronnen kunnen noemen. Uiteindelijk komt de keten dan uit bij één persoon, die Mohammed persoonlijk heeft gekend. Daarnaast moeten de overlevertaars ook bekend staan als betrouwbaar en moeten ze een gezond verstand en een sterk geheugen hebben gehad.

Medina

Medina is een stad in het westen van Saoedi-Arabië, 320 kilometer ten noorden van Mekka. De profeet Mohammed is hier gestorven. In pre-islamitische tijden werd de stad Yathrib genoemd.

In 622 vertrok Mohammed uit Mekka (de hizra, het begin van de Islamitische jaartelling) en vestigde hij zich met zijn volgelingen in Yathrib. Yathrib werd korte tijd later omgedoopt tot Madinat un-Nabi (de stad van de Profeet), waarvan de Nederlandse naam Medina is afgeleid.

'Medina' betekent ook stad in het Arabisch. Veel Arabische steden kennen vandaag de dag een oud stadsdeel, vaak omringd door muren, dat de 'medina' genoemd wordt.

Het is de tweede heilige stad van de islam. De meest heilige stad is Mekka, waar de Ka'aba zich bevindt. Jeruzalem is de derde heilige stad van de islam, gevolgd door Damascus. In Medina bevindt zich de Moskee van de profeet, waar volgens de overlevering Mohammed begraven ligt.

Mekka

Mekka is de hoofdstad van de provincie Mekka in Saoedi-Arabië in de historische regio Hidjaz. Het ligt 73 kilometer van Djedda, in de zanderige Abrahamvallei op 277 meter boven zeeniveau en 80km van de Rode Zee. De stad is de heiligste stad binnen de islam en de hadj, de pelgrimage naar Mekka, is verplicht voor iedere moslim die het zich financieel en qua gezondheid kan veroorloven. Voor een moslim is de al-Masjid al-Haram, de moskee met de Ka'aba de heiligste plaats ter aarde. Zowel de stad als de moskee zijn streng verboden voor niet-moslims.

Mensen van het Boek

In de islam zijn de 'mensen van het Boek' mensen die volgens de koran de goddelijke teksten hebben ontvangen en deze toepassen. Een andere vertaling van dat begrip is 'volgelingen van een eerdere openbaring'.

De term slaat op monotheïstische godsdiensten die al bestonden voordat de islam ontstond. Onder de mensen van het boek vallen alle christenen en joden (inclusief Samaritanen en Karaiten). Ook Mandaeërs en volgens sommige interpretaties Zoroastristen vallen onder de term mensen van het Boek. In de koran staan veel oproepen om tolerant te zijn jegens de mensen van het Boek, maar er staan ook vermeldingen in waarin juist wordt opgeroepen geen vriendschapsbanden met hen aan te gaan.

De meeste oelma (islamitische geestelijken) zijn het er echter over eens dat de leer van de drie-eenheid, waarbij Jezus als goddelijk wordt beschouwd, een vervalsing van de oorspronkelijke leer is. Volgens hen zou Jezus (die door moslims als belangrijke profeet beschouwd wordt), zichzelf helemaal niet als zoon van God beschouwen. Daarnaast is vergoddelijking van Jezus tegenstrijdig met het islamitische principe van tawhid (eenheid), omdat dit centrale principe stelt dat er 'geen god dan God is'.

Door de eeuwen heen hebben moslims deze teksten gebruikt om verschillende posities ten opzichte van niet-moslims te verdedigen. In sommige tijden en plaatsen waren moslims bijzonder tolerant ten opzichte van niet-moslims (een in Europa bekend voorbeeld is de tolerantie van de Moren jegens christenen en joden in Spanje in de 8e eeuw), maar andere tijden waren zij repressiever naar christenen of andere geloven.

Mohammed

Mohammed wordt beschouwd als de grondlegger van de islam. Voor moslims is hij de laatste profeet. Mohammed werd in 570 of 571 in Mekka (in het huidige Saoedi-Arabië) geboren en stierf in 632 in Medina.

Moskee

Een moskee is een gebedshuis binnen de islam. Het huis van Mohammed in Medina wordt als eerste moskee beschouwd.

Omdat het gebed centraal staat, kunnen moskeeën sober van opzet zijn, maar vaak zijn het zeer indrukwekkende gebouwen met zeer uiteenlopende

architecturen.

Bij de moskee staan een of meer lange, smalle torens: de minaretten. Vanaf een minaret roept de muezzin vijf keer per dag op tot het gebed.

Men richt zich bij het bidden in de richting van Mekka. Een muur in de moskee staat loodrecht op deze gebedsrichting, die qibla genoemd wordt. De mihrab is een nis in deze muur die de qibla aangeeft. Aan de kant van de mihrab kan ook een minbar, een soort preekstoel, zijn. Vanaf de minbar wordt de vrijdagse preek (khotbah of khutbah) gehouden.

Op vrijdag is het voor mannelijke moslims verplicht om naar de moskee te gaan voor het gezamenlijke middaggebed. Traditioneel hebben mannen en vrouwen gescheiden gebieden. Dit komt waarschijnlijk voort uit de gedachte dat deze maatregel zou helpen in het uitbannen van 'onreine' gedachten, die de aandacht van het gebed kunnen afleiden. Ook de rituele reiniging voorafgaand aan het gebed vindt hierin zijn oorsprong. In de Koran wordt echter niet dwingend voorgeschreven dat vrouwen en mannen gescheiden moeten bidden. In de twee oudste moskeeën te Medina en te Mekka, bidden mannen en vrouwen dan ook gezamenlijk.

Moslim

Een moslim is letterlijk: iemand die zich overgeeft, waarbij bedoeld wordt op de overgave aan Allah. Moslims zelf gebruiken meestal het woord moslim, in tegenstelling tot de door hen fel afgewezen Europese aanduiding mohammedaan. Het synoniem muzelman komt van het Turkse musulman dat weer afgeleid is van het Perzische meervoud musliman. Moslims wijzen er vaak op dat de woorden islam en moslim verband houden met het Arabische woord voor vrede: salam. Ze zijn alle drie afkomstig van dezelfde drieletterige wortel S-L-M, die onder andere "zich overgeven, onderwerpen" betekent.

Reciteren

De Koran is allereerst een boek dat gereciteerd, dat gehoord wordt, meer dan het wordt gelezen. Op deze 'liturgische' functie moet gelet worden. Immers hoeveel moslims konden (of kunnen soms nog) lezen en schrijven? Bij allerlei gelegenheden wordt de Koran gereciteerd, zoals bij het verrichten van het rituele gebed of gedurende de vastenmaand Ramadan. Hoewel alle vergelijking mank gaat, is het mogelijk –wil je de betekenis van de Koran voor moslims goed verstaan– deze te vergelijken met de betekenis van Jezus voor de christenen. De vergelijking is dus niet zozeer die tussen de Koran en de Bijbel, maar tussen de Koran en Jezus. Zoals voor christenen Jezus het woord van God is, zo is voor de moslims de Koran het woord van de levende God: 'Het woord is boek geworden'.

Als de Koran wordt voorgedragen, begint dat steeds met een formule waarbij de toevlucht gezocht wordt bij God tegen de vervloekte satan. Daartoe nodigt de Koran zelf uit (Soera 16: 98).

Het woord dat met 'vervloeken' vertaald wordt, betekent ook 'stenigen'. Tijdens de pelgrimsreis (Hadji) wordt tijdens één van de riten de satan gesternd om daarmee uit te drukken, dat men zich geheel van satan afwendt.

Soera's

Een soera is een hoofdstuk in de Koran. Een soera bestaat uit meerdere verzen (ayat of ayah). De Koran bevat 114 soera's, ruwweg gerangschikt naar grootte en dus niet naar chronologische volgorde van openbaring. De langste soera in de Koran bestaat uit 286 verzen (soera De Koe) en de kortste uit maar 3 verzen. Teksten van de Koran worden aangeduid met de naam van de soera, gevolgd door het nummer van de aya. Onder invloed van de bijbelse aanduiding gebeurt het door westerlingen vaak met het nummer van de soera, maar feitelijk zijn deze niet genummerd.

Opgemerkt moet worden dat de 'titel' van een soera (hoofdstuk) meestal niet aangeeft waar de soera over gaat maar vaak slechts als symbolische aanduiding wordt gebruikt om zo de soera's te kunnen onderscheiden. Zo gaan de soera's Yunus en Ibrahim bijvoorbeeld niet over het leven van Jona en Abraham.

Er is discussie over de plaats van openbaring van sommige soera's (geopenbaard in Mekka of Medina). Dit kan komen doordat bijvoorbeeld het eerste gedeelte van een bepaalde soera in Mekka is geopenbaard en het tweede gedeelte in Medina of omdat commentatoren andere criteria hanteren, zoals thema van de soera of door wie de soera als eerste is 'gerapporteerd'. Sommige soera's zijn onder twee verschillende namen bekend.

IV teksten uit de Koran over 'Adam en Iblies'

Soera 2:30-39 Toen jouw Heer tot de engelen zei: "Ik ga op aarde een plaatsvervanger aanstellen", zeiden zij: "Gaat U daar iemand aanstellen die er verderf brengt en bloed vergiet, terwijl wij U lofprijzen en Uw heiligheid eren?" Hij zei: "Ik weet wat jullie niet weten." **31** En Hij onderwees Adam alle namen. Toen legde Hij hen aan de engelen voor en zei: "Deelt mij de namen van dezen maar mee, als jullie gelijk hebben." **32** Zij zeiden: "U zij geprezen! Wij weten slechts wat U ons hebt onderwezen. U bent de wetende, de wijze **33** Hij zei: "Adam, deel hun hun namen mee." Toen hij hun dan hun namen meedeelde zei Hij: "Had Ik jullie niet gezegd dat Ik het onzichtbare van de hemelen en de aarde ken en weet, wat jullie openlijk en in het verborgene doen." **34** Toen Wij tot de engelen zeiden: "Buigt eerbiedig neer voor Adam", bogen zij zich eerbiedig neer, behalve Iblies; hij weigerde en was hoogmoedig, want hij was een van de ongelovigen. **35** En Wij zeiden: "Adam, jij en je echtgenote mogen de tuin bewonen en jullie mogen ervan in overvloed eten waar jullie maar willen, maar jullie mogen deze boom niet benaderen, want dan behoren jullie tot de onrechtplegers." **36** Toen liet de satan hen daaruit afdwalen. Zo bracht hij hen uit de plaats waarin zij waren naar buiten en Wij zeiden: "Daalt af, elkaar tot

vijand; en tijdelijk is er voor jullie op de aarde een verblijfplaats en vruchtgebruik." **37** Toen nam Adam van zijn Heer woorden in ontvangst en Hij wendde zich genadig tot hem; Hij is de genadegever, de barmhartige. **38** Wij zeiden: "Daalt allen eruit af. Als er dan van Mij een leidraad tot jullie komt, dan hebben zij die Mijn leidraad volgen niets te vrezen, noch zullen zij bedroefd zijn. **39** Maar zij die ongelovig zijn en Onze tekenen loochenen, zij zijn het die in het vuur thuishoren, zij zullen daarin altijd blijven."

Soera 7:11-25 Wij hebben jullie geschapen en vervolgens gevormd. Toen zeiden Wij tot de engelen: "Buigt eerbiedig neer voor Adam." En zij bogen zich eerbiedig neer, behalve Iblies, die niet behoorde bij hen die zich eerbiedig neerbogen. **12** Hij zei: "Wat weerhoudt jou, dat jij je niet eerbiedig neerboog toen Ik je dat beval?" Hij zei: "Ik ben beter dan hij, U hebt mij uit vuur geschapen en hem hebt U uit klei geschapen." **13** Hij zei: "Daal hieruit af. Het past jou niet je hoogmoedig te gedragen. Ga dus hieruit weg. Jij behoort tot de gekleineerden." **14** Hij zei: "Verleen mij uitstel tot de dag waarop zij opgewekt worden." **15** Hij zei: "Jij behoort bij hen die uitstel hebben gekregen." **16** Hij zei: "Maar omdat U mij misleid hebt zal ik voor hen op de loer liggen op Uw juiste weg. **17** Dan zal ik op hen afkomen, van voren en van achteren en van rechts en van links. En U zult merken dat de meesten van hen geen dank betuigen." **18** Hij zei: "Ga hieruit weg, veracht en verstoten. En als iemand van hen jou volgt? Ik zal de hel met jullie allen tezamen vullen." **19** En: "O Adam, bewoon jij met je echtgenote de tuin en eet waarvan jullie willen, maar jullie mogen deze boom niet benaderen, want dan behoren jullie tot de overtreders." **20** Toen fluisterde de satan hun in om hun openlijk te tonen wat er van hun schaamte verborgen was en hij zei: "Jullie Heer heeft jullie alleen maar van deze boom afgehouden opdat jullie geen engelen zouden worden of zouden gaan behoren tot hen die altijd blijven bestaan." **21** En hij bezwoer hun: "Ik ben voor jullie echt een goede raadgever." **22** Zo misleidde hij hen door begoocheling. Toen zij dan van de boom geproefd hadden werd hun schaamte zichtbaar voor hen en begonnen zij zich te bedekken met aaneengehechte bladeren uit de tuin. En hun Heer riep tot hen: "Had Ik jullie deze boom niet verboden en jullie niet gezegd dat de satan een verklaarde vijand van jullie is?" **23** Zij zeiden: "Onze Heer, wij hebben onszelf onrecht aangedaan en als U ons niet vergeeft en erbarmen met ons hebt dan behoren wij bij de verliezers." **24** Hij zei: "Daalt af -elkaar tot vijand- jullie hebben namelijk op de aarde tijdelijk een verblijfplaats en vruchtgebruik." **25** Hij zei: "Op haar zullen jullie leven, op haar zullen jullie sterven en uit haar zullen jullie tevoorschijn gebracht worden."

Soera 38:71-85 Toen jouw Heer tot de engelen zei: "Ik ga een mens uit klei scheppen. **72** En als Ik hem gevormd heb en hem iets van Mijn geest heb ingeblazen, valt dan in eerbiedige buiging voor hem neer." **73** En de engelen bogen zich allen tezamen eerbiedig voor hem neer. **74** Alleen Iblies niet, hij was hoogmoedig en behoorde tot de ongelovigen. **75** Hij zei: "O Iblies, wat verhindert jou je eerbiedig neer te buigen voor wat Ik eigenhandig geschapen heb? Ben jij hoogmoedig of behoort jij tot hen die de overhand hebben?" **76** Hij zei: "Ik ben

beter dan hij, U hebt mij uit vuur geschapen en hem hebt U uit klei geschapen." **77** Hij zei: "Ga hier weg, jij zult door steniging vervloekt zijn!" **78** En Mijn vloek zal tot de oordeelsdag op je rusten." **79** Hij zei: "Mijn Heer, verleen mij uitstel tot de dag waarop zij worden opgewekt." **80** Hij zei: "Jij behoort bij hen die uitstel hebben gekregen" **81** tot de dag van de vastgestelde tijd." **82** Hij zei: "Bij Uw macht, ik zal hen zeker allen misleiden, **83** behalve Uw toegewijde dienaren onder hen." **84** Hij zei: "De waarheid is -en Ik spreek de waarheid-: **85** Ik zal de hel met jou en met hen die jou volgen vullen, allen tezamen."

Soera 15:26-49 Wij hebben de mens uit steenaarde, uit stinkende potklei geschapen. **27** En de djinn, die hebben Wij eerder uit het verzengende vuur geschapen. **28** En toen jouw Heer tot de engelen zei: "Ik ga een mens uit steenaarde, uit stinkende potklei scheppen. **29** En als Ik hem gevormd heb en hem iets van Mijn geest heb ingeblazen, valt dan in eerbiedige buiging voor hem neer." **30** En de engelen bogen zich allen tezamen eerbiedig voor hem neer. **31** Alleen Iblies niet, hij weigerde bij hen die zich eerbiedig neerbogen te behoren. **32** Hij zei: "O Iblies, wat heb je dat jij niet behoort bij hen die zich eerbiedig neerbuigen?" **33** Deze zei: "Ik ben niet zo dat ik mij eerbiedig neerbuig voor een mens die U uit steenaarde, uit stinkende potklei geschapen hebt." **34** Hij zei: "Ga hier weg, jij zult door steniging vervloekt zijn!" **35** En de vloek zal tot de oordeelsdag op je rusten." **36** Hij zei: "Mijn Heer, verleen mij uitstel tot de dag waarop zij worden opgewekt." **37** Hij zei: "Jij behoort bij hen die uitstel hebben gekregen" **38** tot de dag van de vastgestelde tijd." **39** Hij zei: "Mijn Heer, omdat U mij misleid hebt zal ik voor hen op de aarde [alles] schone schijn maken en ik zal hen zeker allen misleiden, **40** behalve Uw dienaren onder hen, die toegewijd zijn." **41** Hij zei: "Dit is voor mij een juiste weg, **42** want over Mijn dienaren heb jij geen gezag behalve over die misleiden die jou volgen." **43** En de hel is de plaats die voor hen allen tezamen is aangewezen. **44** Die heeft zeven poorten; elke poort ervan heeft een toegewezen deel. **45** Maar de godvrezenden zullen in tuinen en bij bronnen zijn: **46** "Komt er in vrede en veiligheid binnen." **47** En Wij nemen weg wat er in hun harten aan wrok was, zodat zij als broeders op rustbanken tegenover elkaar zitten. **48** Zij worden daarin niet door vermoeidheid overvallen en zij zullen er niet uit verdreven worden. **49** Deel Mijn dienaren mee dat Ik de vergevende, de barmhartige ben.

Soera 17:61-65 Toen Wij tot de engelen zeiden: "Buigt eerbiedig neer voor Adam", bogen zij zich eerbiedig neer, behalve Iblies. Deze zei: "Zal ik mij eerbiedig neerbuigen voor iemand die U van klei hebt geschapen!" **62** Hij zei: "Hoe lijkt het U? Dit is hij die U meer geëerd hebt dan mij. Als U mij uitstel verleent tot aan de opstandingsdag, dan zal ik zijn nageslacht op maar enkelen na in bedwang houden." **63** Hij zei: "Ga weg, en als dan iemand van hen jou volgt, dan is de hel jullie beloning, een rijkelijke beloning!" **64** En schrik hen af met jouw stem, wie je maar kunt. En verzamel jouw paarden en jouw mannen tegen hen. En deel met hen in de bezittingen en de kinderen en doe hun toezeggingen" -de satan zegt hun slechts begoocheling toe- **65** "want over Mijn dienaren heb jij geen gezag." Jouw Heer is goed genoeg als voogd.

Soera 20:115-120 En Wij hadden vroeger aan Adam opdracht gegeven maar hij vergat het; Wij vonden bij hem geen vastbeslotenheid. **116** Toen Wij tot de engelen zeiden: "Buigt eerbiedig neer voor Adam", bogen zij eerbiedig neer, behalve Iblies; hij weigerde. **117** Wij zeiden dus tot Adam: "Dit is een vijand van jou en je echtgenote; laat hij jullie dus niet uit de tuin verdrijven want dan zul je ongelukkig zijn. **118** Het is jou gegund dat jij er geen honger hebt noch naakt bent **119** en dat jij er geen dorst hebt noch onder de hitte lijdt." **120** Maar de satan fluisterde hem in en zei: "O Adam zal ik jou de boom van het eeuwige leven wijzen en een heerschappij die niet vergaat?"

Soera 18:50-51 Toen Wij tot de engelen zeiden: "Buigt eerbiedig neer voor Adam", bogen zij zich eerbiedig neer, behalve Iblies die tot de djinn behoorde; hij zondigde dus tegen het bevel van zijn Heer. Zullen jullie dan hem en zijn nageslacht in plaats van mij als beschermers nemen, terwijl zij jullie tot vijand zijn. Dat is pas een slechte ruil voor de onrechtplegers. * **51** Ik liet hen niet getuige zijn van de schepping van de hemelen en de aarde en ook niet van de schepping van henzelf; Ik neem hen die tot dwaling brengen toch niet als steun.

Soera 14:22 En de satan zegt, wanneer de beslissing is gevallen: "God heeft een waarachtige toezegging gedaan. Ik heb jullie toezeggingen gedaan, maar ik ben ze niet nagekomen. Ik had geen macht over jullie; ik riep jullie slechts op en jullie gaven aan mij gehoor. Verwijt mij dus niets maar verwijt het jullie zelf. Ik kan jullie geen hulp bieden en jullie kunnen mij geen hulp bieden. Ik hechtte er geen geloof aan toen jullie mij vroeger als metgezel van God vereerden." Voor de onrechtplegers is er een pijnlijke bestraffing.

V woordverklaringen Koran-teksten 'Adam en Iblies'

- 2:30: 'En toen' (wa idh) ...in de Koran veel gebruikt om een bekend veronderstelde gebeurtenis in te leiden...'weet je nog wel, dat...'.
2:31: 'Hen': alle dingen, van wie Adam een naam had geleerd.
2:34: 'Wij': majesteitsmeervoud: Allah.
2:36: 'Daalt af': over de "tuin" (vs 35) en waar die zich bevond bestaan verschillende uitleggingen. Een uitleg is dat de tuin gesitueerd was in een hemelstreek en Adam hier wordt bevolen af te dalen naar de aarde.
2:38: 'Allen': met 'allen' wordt nog eens onderstreept dat het maar niet een verhaal over Adam is maar over heel de mensheid.
7:12: 'Hij': Allah.
7:13: 'Hieruit': uit het paradijs; vgl. 7:24.
15:34: 'Ga hier weg': nl. uit het paradijs.
17:62: 'Hij': God.
18:51: De * geeft een van andere versies afwijkende verzentelling aan.

VI Koran lezen over Adam en Iblies

a. kanttekeningen bij de Koranteksten

In de verhalen over schepping van de mens en de verleidingen van Iblies raakt de koran aan het probleem van het kwaad. Streng monotheïsme heeft een probleem met hoe het kwaad gezien moet worden. Het kwaad kan niet als een zelfstandige macht beschouwd worden waar God geen greep op heeft. Dat kan leiden tot opvallende teksten zoals in soera 113 en soera 114, de twee laatste soera's van de koran die "de twee bescherming zoekende" soera's worden genoemd. In 114 wordt bescherming bij God gezocht 'tegen het kwaad van de stiekeme influisteraar', maar in 113 staat 'tegen het kwaad dat Hij geschapen heeft'. Een uitzonderlijke tekst in de Koran, even uitzonderlijk als in de Bijbel de tekst Jesaja 45:7 over God die het onheil, kwaad schept. Juist in het deel van Jesaja dat zo sterk beklemtoont dat er maar één God is en andere zogenaamde 'goden' slechts 'nietsen' zijn en mensenmaaksels. Het kwaad is een realiteit maar niet buiten Gods macht om. In dat kader is het interessant hoe de Koran de figuur van Iblies tekent.

Het verhaal van de schepping van de mens en de rol van Iblies vinden we vooral in 7:11-25 en 2:30-39. God onthult plan om een khaliefa ('plaatsvervanger') op aarde te zetten. Engelen zien het niet zitten (dat wordt bloedvergieten) en lijken afgunstig ("terwijl wij u lofprijzen"). God zet door en onderwijst Adam de namen. Engelen kennen die niet. God gebiedt de engelen eerbiedig te buigen voor Adam. Dat doen zij, maar Iblies weigert.

In 2:34 weigert Iblies als een hoogmoedige. In 7:12-13 meer over die hoogmoed. Hij acht zich geschapen uit vuur beter dan de mens geschapen uit klei. Dat wordt verder uitgewerkt in 38:71 e.v., en nog meer in 15:26 e.v.: hier is de mens gemaakt uit 'steenaarde' en 'stinkende potklei' en de djinn zijn gemaakt uit het vuur.

Is Iblies een *gevallen engel*? Maar engelen kunnen alleen maar God prijzen, vgl 16:49-50. Daarom zeggen veel moslimse commentatoren dat hij geen engel maar een van de "djinn" was met een beroep op 18:50 waar we lezen dat de engelen de opdracht te buigen gehoorzamen, *behalve Iblies die tot de djinn behoorde*.

Waarom weigert hij? In de latere moslimse mystiek (zie onder) is wel gezegd dat Iblies een goede moslim was in de zin dat hij weigerde voor iemand anders te buigen dan alleen voor God. De koran beklemtoont meer zijn hoogmoed, dat hij zich beter achtte dan de mens en dat hij minder vertrouwen in die mens had dan God. In elk geval voelt hij zich door de opdracht tot buigen misleid. En als hij verjaagd wordt vraagt hij uitstel en wil hij zijn gelijk bewijzen dat die mens niet te vertrouwen is: "Maar omdat U mij misleid hebt zal ik voor hen op de loer liggen op Uw juiste weg. Dan zal ik op hen afkomen van voren en van achteren en van rechts en van links. En U zult merken dat de meesten van hen geen dank betuigen"(7:16-17). In 15:36 en 38:79 vraagt hij uitstel 'tot de dag waarop zij worden opgewekt'. Dat uitstel wordt verleend (God heeft blijkbaar zoveel

vertrouwen in de mens dat Hij Iblies de macht tot 'inluisteren' en het 'mooi doen lijken' geeft). Zo wordt Iblies de stiekeme inluisteraar die wel eens zal laten zien dat "ik hen zeker allen zal misleiden" (15:39) op de echte dienaren na. God gaat ermee accoord. Het is voor hem een juiste weg (15:41). De inluisteringen van Iblies laat Hij toe. Het gaat hier om een functie die door God zelf aan Iblies toegekend wordt. Iblies is de verleider die de mens in staat stelt die vrije keus tussen goed en kwaad te maken.

Maar die keuze is de verantwoordelijkheid van de mens zelf. Hier is opvallend 14:22, waar satan op de oordeelsdag zegt dat zijn toezeggingen maar schijn waren! "Ik had geen macht over jullie; ik riep jullie slechts op en jullie gaven aan mij gehoor. Verwijt mij dus niets maar verwijt het jullie zelf". Vgl 7:22: 'zo misleidde hij hen door begoocheling'.

Het verhaal van Adam is het verhaal van alle mensen; vergelijk bijvoorbeeld 7:172 over 'kinderen van Adam' met de door moslims vaak geciteerde tekst: "ben ik niet jullie Heer?"

b. enkele opmerkingen over het beeld van Iblies in de latere moslimse traditie

De *hadith verzamelingen* beklemtonen de greep die satan op de mens heeft. Hij zit de mens in het bloed. "Satan stroomt/circuleert in de mens (zoals) het stromen van het bloed"). Maar toch wordt hem ook in de latere traditie nooit absolute macht over de mens gegeven. Hij kan mensen begoochelen en met schone schijn verleiden, maar zij hebben de mogelijkheid om zijn inluisteringen te weerstaan. Iblies wordt dus nooit 'het kwaad' op zich als een soort zelfstandige macht naast God. Hij blijft altijd een schepsel Gods en dus ook op een of andere manier een instrument in Gods hand.

In de latere moslimse mystiek lijkt soms sprake van een zekere rehabilitatie van Iblies. Sommigen stellen dat hij de leraar van de engelen was, hun mystieke leider. Hij zou geweten hebben dat er één schepsel eeuwig verdoemd zou worden, hij zou dat op de Welbewaarde Tafel gelezen hebben. Maar hoe had hij ooit kunnen denken dat hij dat zelf zou zijn met zijn lange staat van dienst aan God. Hij had immers God al duizenden jaren gediend voordat God met het plan van de schepping van de mens kwam. Zijn trots dat hij van vuur gemaakt is en die mens maar van stinkende potklei brengt hem ertoe Gods opdracht te weigeren om voor Adam te buigen. Maar daarin was hij een echte monotheïst die de *tawhied* (de eenheid en enigheid Gods) uiterst serieus nam. Men noemt hem dan zelfs wel 'monotheïstischer dan God zelf'. Want was het niet Gods eeuwige wil dat niemand en niets anders dan Hij gediend en vereerd wordt? Hoe kon God dan vragen voor Adam te buigen? Iblies wordt dan gezien als een tragische figuur die in zijn rebellie nou juist volhield: alleen Gij heilig. Men laat hem klagen dat hij zich door God misleid voelt, dat God de mens als valstrik gebruikte om zijn lot eeuwig verdoemd te zijn, te realiseren. Maar Iblies is in feite de echte 'minnaar' Gods die liever 1000 maal vervloekt is dan dat hij zich van de Ene afgewend zou hebben naar iets anders.

Maar andere mystici beklemtonen dat het lot van Iblies niet zozeer het gevolg was van weigering te buigen uit liefde voor de Ene maar juist van een gebrek

aan liefde. Een voorbeeld is de beroemde *mysticus Djadaluddin Rumi* (1207-1273) wiens religieuze poezie nog steeds een grote populariteit geniet en dat niet alleen binnen de wereld van de islam. Rumi tekent Iblies als blind aan één oog. Satan is de een-ogige intellectualist die alleen maar de materie ziet. Hij zag alleen maar dat Adam uit de klei getrokken was, hij zag niet dat God zijn adem in deze mens geblazen had en hem naar zijn beeld geschapen had. Hij laat alleen het verstand spreken en niet het hart, het ontgaat hem dat Gods hart nu juist naar die mens van klei uitgaat. Iblies gebruikt rationele argumenten om zijn weigering te verdedigen (vuur is beter dan aarde) en wordt getekend als de eerste die van de redenering per analogie gebruikt maakte in zijn opstand tegen God:

De allereerste die gebruik maakte van een gelijkenis, in Allah's tegenwoordigheid, was Iblies
Hij zei: "Mijn oorsprong is uit vuur, vuur is beter dan aarde
Adam is echter geschapen uit minderwaardige aarde
Wanneer we dus het afgeleide met de oorsprong vergelijken is Adam uit de duistere aarde en ik uit licht, of vuur geschapen"

Iblies ontkende zijn zonde en achtte zich misleid (daar u mij hebt misleid 15:39), terwijl Adam de zonde erkende (O, Heer wij deden onszelf onrecht aan 7:23) en berouw toonde:

Satan zei: "Omdat u mij hebt misleid". De minderwaardige Satan, dacht ons zo van zijn verantwoording te hebben afgeleid
Adam zei: 'Wij hebben onszelf onrecht aangedaan'
Hij was niet als wij, en sloeg acht op wat God had gedaan
Uit eerbied verzweeg hij Gods aandeel in zijn eigen zonde
Hij at van hemels fruit, omdat hij op zich nam de zonde
Na zijn berouw zei God tegen hem: 'O Adam, heb Ik niet die zonde en beproeving over u gebracht?
Was dat niet Mijn voorbeschikking en bestemming? Waarom Heb je dat verborgen op het moment dat jij jezelf beschuldigde?
Adam zei: "Ik was bang, maar zag daarom niet af van eerbied"
God antwoordde: "Ik ben Degene die dat ook bij jou ziet".
Wie respecteert, zal respect ontvangen
Hij die suiker brengt, zal amandelhalwa ontvangen

Over Adam als Gods reine uitverkorene die Hij uit aarde schiep, dicht Rumi:
Allah schiep Adam met een lichaam van drie el, en toonde hem alles op het gebied van de geestelijke en materiele wereld.
Adam leerde alles over wat er tot in de eeuwigheid zou bestaan uit de schone namen van Allah en leerde dat de engelen aan De engelen raakten in extase door zijn heerlijkheid
Door zijn lessen kregen zij een niet eerder gekende heiligheid
De enorme sprong in geestelijke vooruitgang door de engelen, met Adams kennis beloond, was in het uitspansel nog nooit vertoond
Vergeleken bij de geestelijke ruimte van die reine geest Adam

bleek de ruimte van de zeven hemelen begrensd en bekrompen

Rumi verwijst dan naar de hadieth “de hemelen en aarde kunnen Mij niet bevatten, maar het hart van de gelovige, dat kan Mij bevatten” en laat God zeggen:

Ik pas niet in tijd of plaats, niet in de aarde, de hemel of de troon
zonder waarom is Mijn licht, en zonder vertoon

Verbijsterend genoeg pas Ik in het hart van de gelovige;

Als je Mij zoekt, zoek dan in de harten van mensen

(Abdul Wahid van Bommel, *Het lied van het riet, Djalaluddin Rumi Masnawi*, 2008, (een vertaling van het eerste deel van Rumi's hoofdwerk), strofen 3376-3379, 1472-1478, 2635-2642).

Zulke tonen over de mens Adam en Iblies vinden we ook in het modernere dichtwerk van Muhammad Iqbal (1877-1938). In de religieuze poëzie van deze dichter van het Indische subcontinent komen alle elementen van het complexe beeld van Iblies terug: van de ware monotheïst tot de materialist en de duivelse verleider. In een dialoog tussen Iblies en Gabriel laat hij Iblies zeggen veel belangrijker en zeker veel interessanter te zijn dan Gabriel, want hij weet Gods hart te prikkelen “verwondend als een doorn”, terwijl Gabriel alleen maar met “Allah hu” braaf de eeuwen door Gods lof zingt. Hij is de kracht die onrust in de wereld brengt, maar zonder de voortdurende strijd met hem zou de mens zich niet hebben kunnen ontwikkelen. Daarin lijkt hij op Goethes Mephistopheles “der reizt und wirkt und muss als Teufel schaffen”. Hij is bij Iqbal ook de grote verleider, die teleurgesteld kan klagen dat het eigenlijk geen kunst is de mensen te verleiden en die graag wat meer tegenstand zou zien, want “wie mussen buit maakt is geen jager”. Mensen zijn buit die zich zelf aan de jager opdringen. Hij vraagt God hem te redden van zulke buit en dat speelgoed van klei, de mens terug te nemen. Nu blijft verleiden kinderspel.

c. het probleem van het kwaad

Dit is ook in het christendom volop een vraag. We zezen al op die bijzondere tekst Jes 45:7 in een gedeelte dat sterk beklemtoont dat er maar een God is (Ik ben de Heer, er is geen ander). Sterk monotheïstische teksten roepen te meer de vraag op: waar komt het kwaad vandaan?

Iblies blijkt uiteindelijk een machteloze factor te zijn, zinsbegoocheling. We zijn zelf verantwoordelijk. Je vindt dat ook in de joodse traditie en in de islamitische mystiek: *God heeft een groot vertrouwen in de mens*.

Vgl. ook: *Job* en de influisteraar... ‘Geef mij eens wat macht, om...’; God durft het aan Satan die macht te geven... ‘Satan bluft’...de mens zal z'n verantwoordelijkheid nemen, vertrouwt God.

Satan: ‘de mens is een stinkend stuk klei’.

d. Eva en hadith

Een bekende hadith over de vrouw als rib is die waarin opgeroepen wordt het goede voor te hebben met vrouwen:

Heb het goede voor met vrouwen, want de vrouw is geschapen uit een rib. En het kromste deel van een rib is het bovenste deel. Als je hem gaat recht maken, breek je hem. En als je hem laat zoals hij is, blijft hij krom. Heb dus het goede voor met vrouwen.

Moslimse feministen zeggen ook dat in de koran Eva niet de schuld krijgt. Het zijn Adam en Eva samen die beide zeggen (verbum in dualisvorm): Onze Heer, wij hebben onszelf onrecht aangedaan (7:23). Maar in hadith ook weer ander geluid, b.v.:

Als Eva er niet was geweest, zou een vrouw niet haar man bedriegen.

e. djinn

Er is veel speculatie daarover. Je hebt de wereld van de mens en de wereld van de djinn (geen engelen o.i.d.). Ze kunnen zowel goed als slecht zijn. Ook in de joodse en christelijke traditie kun je van alles lezen over de geestenwereld. God is de 'Heer der werelden' (Soera 1). Sommigen: 'daar heb je die twee werelden al'.

f. gesprekspunten bij deze Koran-teksten

Op de kring over 'Adam en Iblies' kan in elk geval aan de orde komen:

1. Koranteksten lezen en toelichten
2. De schepping van de mens en de verantwoordelijkheid van de mens voor de schepping
3. Het probleem van het kwaad
4. De latere moslimse traditie
5. Eva/de vrouw

VII Materialen bij de exegeze van 'Adam en Iblies'

-Franciscus en de Islam van J. Hoerberichts (1994), blz. 74.

Hoe te leven onder moslims in Afrika en Azië?: "Dan ben ik als 'nederige franciscaan' nog veel te arrogant!". De Franciscaan Hoerberichts doet in dit boek verslag van zijn leven als christen onder moslims in Azië. Teruggekeerd in Nederland deed hij preciesere studie over wat Franciscus zelf over zijn relatie met de moslims had gezegd. Hoerberichts komt tot de conclusie dat Franciscus in zijn eerbied voor de Koran jammer genoeg vrijwel alleen stond in zijn tijd. De gangbare opinie, ook onder Franciscanen is de eeuwen door geweest dat 'in de geschriften van de heidenen de naam van de Heer toch zeker niet voorkomt'. Tot aan het tweede Vaticaans concilie (1962-1965) borg men daarom de Koran op in een speciale afdeling van de bibliotheek, die 'de hel' werd genoemd. Dat hier verandering in is gekomen, is onder meer te danken aan de aanwezigheid tijdens het concilie van talrijke bisschoppen uit Afrika en Azië, die de Islam kenden vanuit persoonlijke ervaring. Deze bisschoppen waren medeverantwoordelijk voor het opstellen van de verklaring "Nostra Aetate"

(1965) welke katholieken uitnodigt tot het aangaan van de dialoog van anders-gelovigen. “.

-*Judaism and the Koran* van Abraham I. Katsh (1954/1962 USA);
commentaar op soera 1 en 2; midrasj over God die de engelen raadpleegt.

-*Tenachon Tora*(1987) Folkertsma Stichting, Hilversum) over de keuzevrijheid en de verantwoordelijkheid van de mens.
Waarop slaat 'ons' in "Laat ons mensen maken". Een voor de hand liggende verklaring geeft Ramban (Rabbi Nachmanides, 13-de eeuw, Spanje): Laten Wij – namelijk Ik en jullie, de tot dusver geschapen wereld- samen de mens maken “.

-*Midrash Rabbah*, Genesis deel 1 (The Soncino Press London-New York; 5 delen midrasjiem); blz. 134,135.

Op bladzijde 135 blijkt uit de woorden van rabbi Aha (omstreeks 320 in Palestina) dat ook in Joodse kring is nagedacht over het meervoud van “Laat ons mensen maken”. Rabbi Aha geeft hier een overlevering van het gesprek van God met Zijn dienstdoende engelen, dat zeer dicht in de buurt komt van de gedachten in de Koran-tekst in Soera 2:30-33.

-*Rashie's Pentateuch Commentaar*, in vert. van rabbijn A. S. Onderwijzer (heruitg., N.I.K., Amsterdam); blz. 16,17.

We zien hier dat Rashie (Rabbi Sjilome ben Jitschaqi, samengetrokken tot: Rasjie;1040-1105, Troyes, Frankrijk) bij zijn nadenken over het meervoud van “Laat ons mensen maken” uitkomt bij Gods bescheidenheid, “namelijk met het oog daarop dat de grotere de kleinere zal raadplegen”.

-*fragmenten uit 'Lucifer'* van Vondel (405-465 en 1758-182);

Vondel schildert Lucifers leger als de Islam, met halve maan en kleur groen! Ook gebruikt hij het begrip Stedehouder.

-Ook een mogelijkheid: naast deze Koranteksten uit het *bijbelboek Job* lezen. Dit in plaats bijv. van bovenstaande stencils etc.. Waar liggen je interesse en je mogelijkheden?

In Job 1en 2 wordt immers uitgegaan van de 'hofhouding' van God; zo interpreteert het ook de Nieuwe vertaling: 'Toen de leden van het hemelse hof hun opwachting bij de Heer gingen maken, ging Satan weer met hen mee'. De rol van Satan in Job 1 en 2 en de rol van Iblies in de Koranteksten hebben wel erg veel overeenkomsten. Waard om nader op in te gaan.

-Marlies Philippa, *Koffie, kaffer en katoen*, Arabische leenwoorden in het Nederlands;
uitgeverij Bulaaq, Amsterdam, 2008 uitgebreide editie. ISBN 978 90 5460 1623
Het is een nuttig niet religieus of (kerk-)politiek geladen middel om in het Nederlands de invloed van het Arabisch te ontdekken.

(Zoals we dat via de bargoense woordenboeken al heel lang deden om de Joodse/ jiddische invloed in het Nederlands te ervaren).

-*Uw Rijk kome, gebeden uit de wereld van de Islam*, verzameld door Annemarie Schimmel. (Oorspronkelijk "Dein ist das Reich" 1978, Herder Verlag) In 1981 bij de KBS, Boxtel, verschenen in het Nederlands.

In het Ten Geleide zegt Sergio Kardinaal Pignedoli , voorzitter van het secretariaat voor de niet-christenen, " ... moge dit boek als instrument van een geestelijke toenadering tussen christenen en moslims velen goede diensten bewijzen." (datum: 14 febr. 1978).

Twee gebeden, ontleend aan *Uw Rijk kome, gebeden uit de wereld van de Islam*:

-“Mijn God, telkens als mijn schande mij doet verstommen, doet uw genade mij spreken en telkens als mijn eigen aard mij doet wanhopen, doet uw vriendelijkheid mij sterker verlangen.”

-“Mijn God, hoe zou ik mij verheven kunnen voelen daar U mij een nederige plaats hebt toegewezen,
en hoe zou ik mij niet verheven kunnen voelen daar U mij met U verbonden hebt?

Of, hoe zou ik mij niet arm kunnen voelen, daar U het bent die mij in armoede doet verkeren,
en hoe zou ik mij arm kunnen voelen, daar U het bent die mij door uw grootmoedigheid rijk maakt?”

Beide gebeden zijn van de mysticus Ibn ‘Ata’oellah, levend in Egypte omstreeks 1300.

Wellicht is met name het tweede gebed nog van nut bij Adam en Iblies. Het gaat bij Adam en Iblies immers om de hogere of lagere plaats, die Adam of Iblies in Gods plannen toebedeeld krijgen. Iblies bespot Adam immers: jij bent geschapen uit potklei, maar ik uit vuur.

VIII Literatuurlijst

-*de Koran*, vertaling van Fred Leemhuis, uitg. Unieboek, 2007;

ISBN 90 2694438 1 (gebonden) of 90 269 4078 5 (paperback)

-*de Koran*, in de vertaling van J.H. Kramers, uitgave als Rainbow Pocketboek nr. 795 (oktober 2005).

-dr. Anton Wessels, *De Koran verstaan*, uitg. Kok (Kampen);

ISBN 90 242 4115 4

- meditaties over de Namen van Allah*, ds. J.R. Nienhuis; zie www.pkn/muslims ga naar 'Bijbel en Koran', en vervolgens: 'Mediteren bij de Namen van God in de Islam'.
- Muslims en Christenen – wat geloven zij?* – folderreeks van de Contactgroep Islam van de Raad van Kerken in Nederland; e-mail: brochureverkoop@pkn.nl.
- zie de materialen, genoemd onder VII.

IX Bijlagen